

Etika – minulosť – súčasnosť

Obsah pojmu etika, podobne ako aj ďalšie pojmy, ktoré sa s ním spájajú, má hlboké historické korene. Dôkazom toho je aj vývoj etického myslenia na Slovensku, ktorý prešiel od 19. storočia do súčasnosti obrovskými zmenami. Potvrdením týchto zmien bola aj 22. medzinárodná konferencia, ktorá sa konala v dňoch 15. – 16. októbra 2020 pod názvom *Etika v 19. a 20. storočí* v online podobe. Účastníci zo Slovenska, Českej republiky, Poľska, Talianska, Ukrajiny a Indie sa zameriavali na etické myslenie na Slovensku, dejiny etiky v Európe a vo svete, výchovu a vzdelávanie v dejinách – na ich etický a morálny rozmer, reflexie dobovej morálky v literatúre a výučbu dejín etiky na vysokých školách v minulosti a súčasnosti.

Odborný garant konferencie Vasil Gluchman konštatoval, že uvedené obdobie na Slovensku možno vymedziť postupným nástupom filozofického a etického myslenia národného obrodenia hlavne v prvej polovici 19. storočia (Ján Kollár, Karol Kuzmány, Ľudovít Štúr a ďalší), na ktoré nadviazala v druhej polovici 19. storočia mladá generácia so svojimi novými myšlienkami a prístupmi (Ján Palárik, Pavel Hečko a ďalší). Podľa neho 19. storočie v dejinách slovenského etnika tvorí významnú kapitolu jeho vývoja, pretože vtedy sa

začal proces jeho sebauvedomovania, formovania národnej identity, rozvoja národného hnutia a národnej agitácie. Významnú úlohu v procese formovania národného sebauvedomenia slovenského etnika zohrali aj odkazy na morálne hodnoty, resp. morálne vlastnosti, ktorými mnohí autori chceli zvýšiť hrdosť jeho členov na príslušnosť k morálne výnimočnému etniku. Jednou z hlavných etických a morálnych hodnôt formujúcich národné povedomie a sebauvedomenie slovenského etnika bol národ ako vyjadrenie najlepších vlastností Slovákov. Autor skúmal názory troch predstaviteľov slovenskej filozofie a etiky 19. storočia na etickú a morálnu hodnotu slovenského národa. Z prvej polovice 19. storočia zameriaval pozornosť na Jána Kollára, z polovice 19. storočia skúmal názory Ľudovíta Štúra a z druhej polovice daného storočia sa venoval Pavlovi Hečkovovi a jeho vnímaniu národa ako etickej, morálnej a náboženskej hodnoty.

Ohlasom evolucionizmu v slovenskom myslení na prelome 19. a 20. storočia sa zaoberal Petr Jemelka, ktorý sa zameriaval na hodnotenie dobových reakcií na tému evolúcie. Podľa neho je toto zameranie začlenené do kontextu celkovej situácie vo vede, filozofii a etike na Slovensku v danom období. Konkrétne ide predovšetkým o reflexiu dobovo aktuálneho Darwinovho vystúpenia. P. Jemelka sa pokúsil zhodnotiť pozitívne aj negatívne ohlasy darvinizmu. Okrem toho venoval pozornosť aj niektorým

1 Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 013/PU-4/2019: Dejiny etického myslenia na Slovensku.

koncepciám, ktoré neboli inšpirované priamo Darwinom (Záborský, Maliarik). Napriek tomu však podľa neho aj v nich nachádzame obsiahnutý dôležitý motív evolúcie vo svojráznej podobe.

Wendy Drozenová sa zamerala na poňatie etiky vo filozofii Martina Bubera. Podľa autorky jeho filozofia je blízka existencializmu (stavia na pojmach ako „skúsenosť“, „stretnutie“, „prítomnosť“, „naplnenie“, „zjavenie“) a metaforické vyjadrovanie (zvlášť v oblasti náboženstva a mystiky) neumožňuje analytické vymedzenie pojmov. Určité vymedzenie etiky – aj niekoľko dôležitých postrehov k jej vzťahu k náboženstvu – je vytyčené v rámci kritiky významných filozofických koncepcií. W. Drozenová konštatovala, že etické aspekty možno nájsť vo všetkých troch hlavných oblastiach Buberovho myšlienkového diela: v spisoch k filozofii dialógu, k filozofickej antropológii a k náboženstvu, v ktorom Buberovo myslenie bolo zakorenené prostredníctvom judaizmu – a menovite chasidskej tradície. Jasnejší obraz jeho poňatia etiky vznikne v prepojení všetkých týchto troch oblastí.

Na ruské reflexie tvorby Immanuela Kanta na začiatku 20. storočia sa orientoval Ondrej Marchevský. Kládol si otázku: Ako môžu byť poznanie a morálka slobodné? Podľa neho jadrom odpovede sa stáva kritické posúdenie perspektívy slobodného poznania a formovania morálky a odhalenia možných úskalí takéhoto formovania v tvorbe Kanta.

Martin Heidegger sa síce prioritne nezaoberal etikou, ale napriek tomu, podľa Mariána Ambrózyho, jeho die-

lo vyказuje aj isté etické aspekty. Určitý etický rozmer možno nájsť aj v jeho reflexii vedy, ktorá patrí medzi pozoruhodné. Autor sa nezaoberal existencialistickým ani fenomenologickým rozmerom jeho filozofie. Konštatoval, že Heidegger sa vo vybraných textoch dotýka reflexie vedy. Hovorí o vede ako takej, ale pojednáva aj o fyzike. Jeho kritická reflexia si berie na mušku niekoľko aspektov vedy: spredmetňovanie vo vede, ovplyvňovanie vedy postrannými ekonomickými záujmami, fachidiotizmus vo vedách a nepatričnú redukciu súcna na energetický stav zásob.

Podobne medicína ako univerzálna spoločenská inštitúcia, ako umenie, aj ako veda bola predmetom filozofickej a etickej reflexie od najstarších dôb. Andrea Klimková priblížila exkurz do dejín etického myslenia a filozofie medicíny 19. storočia v strednej Európe. Ponúkla mozaiku troch variácií slovenského, českého a poľského filozofického a etického myslenia v medicíne 2. polovice 19. storočia v strednej Európe. Podľa nej návrat v čase nie je len deskripciou, ale aj ilustráciou prelínania súdobého a minulého pestrého etického a filozoficko-medicínskeho myslenia.

Etiku a vzdelávanie v 20. storočí predstavila Marta Gluchmanová. Zaoberala sa etickými a morálnymi aspektmi vzdelávania v 20. storočí. Opísala interakcie medzi učiteľmi a študentmi, učiteľmi a rodičmi, ako aj zodpovednosť vedenia škôl. Zdôraznila negatívne javy na školách v dôsledku nezodpovedného správania a tiež to, ako mladí ľudia vnímajú učiteľov a aký význam im pripisujú.

Filozofické a etické myslenie charakterizujú prekrývajúce sa racionálne schopnosti človeka abstraktne a všeobecne analyzovať všeobecné problémy. Kumar Neeraj Sachdev priblížil humanitné kurzy, ktoré sú určené študentom prírodovedných a technických odborov v rôznych študijných programoch v Indii. Takýto typ myslenia je podľa autora veľmi prospešný, pretože rozvíja mentálne schopnosti a morálnu citlivosť študentov tak, aby objektívne zohľadňovali celkové blaho ľudstva. Zameril sa najmä na akademické kurzy, konkrétne aplikovanú filozofiu a profesijnú etiku, ktoré dlhodobo učí na indickej univerzite. Podľa neho je náš životný priestor v súčasnom storočí v takej kríze, že ju nemožno vyriešiť len technickými nástrojmi, ale predovšetkým a hlavne zmenou myslenia človeka.

Inocent-Mária V. Szaniszló sa zamýšľal nad znečistením životného prostredia ako jedného zo siedmich moderných „smrteľných hriechov“, ktorý tiež pramení z pýchy a nedostatku pokory. Položil si teda otázku: Ako môže sociál-

na a teologická etika pomôcť pri rozvoji človeka? Podľa neho sa v ére globalizácie tento moderný hriech stal celosvetovým problémom. V tejto súvislosti by etika mala mať jasný cieľ: štát musí dbať na ekológiu, a to na základe medzinárodných kritérií. Mala by tiež presadzovať presvedčenie, že lepší vzduch, more, lesy, lúky... by si mali občania viac vážiť ako vyšší luxus v obliekaní, stravovaní, bývaní alebo turistike. Musíme si uvedomiť, že životné prostredie je pokračovaním ľudskej telesnosti, a preto sa musí týkať jeho lásky k sebe a k blížnym.

Konferencia prezentovala, že etika mala a stále má svoje miesto nielen v intelektuálnom diskurze minulosti, ale aj súčasnosti, hoci mnohokrát sa s týmto pojmom narába nesprávne, zavádzajúco, až dehonestujúco. V súčasnej spoločnosti sa stretávame aj so situáciami, že pojem etika je často len akoby „prilepý“ v kontextoch a v skutočnosti sa mu neprikladá dostatočná vážnosť. Prečo je tomu tak? Na to možno budú účastníci hľadať odpoveď v ďalších ročníkoch konferencie.

Marta Gluchmanová

Fakulta výrobných technológií Prešov,
Technická univerzita Košice
marta.gluchmanova@tuke.sk